

ARVEN

Nr 97

2/2013

33. årgang

ISSN 0800-2347

ARVEN - Meldingsblad for Sannidal Historielag

Tveitereid mølle og sag – et klenodium som bør tas vare på

En samtale med Olav Tveitereid

Like ved veien til Landsverk og Bufjell, rett etter innkjørselen til Tveitereid gård, ligger det en rød bygning. Ved første øyekast kan den se litt ubetydelig ut; ikke desto mindre rommer bygningen 150 års Sannidalshistorie. Eier av bygningen er Olav Tveitereid, og «Arven» hadde på ettersommeren i år en prat med ham.

Olav Tveitereids slekt kom inn på Tveitereid da Olavs tippoldefar, Ole Olsen (Olav Olavsen) Sannes (1800-1881) fra Drangedal, kjøpte gården i 1848. Skjøtet fra 1849 er underskrevet av kongens stattholder, Severin Løvenskiold. I 1811 hadde Tveitereid blitt utlagt til enkesete for Kragerø sokneprestembetes enker; dette fordi gården hadde gode inntekter fra skyssing over elva og fra brennevinsskjenking i forbindelse med at den var postgård. Kjøpesummen fra 1848, 2816 spd., ble satt inn på presteenkenes pensjonsfond.

– *Hvorfor ville Ole Olsen Sannes kjøpe gård i Sannidal?*

– Bakgrunnen for kjøpet var primært fossefallet. Tippoldefaren min bodde aldri fast på Tveitereid, men han var svært interessert i å kjøpe en gård der det kunne bli anledning til å drive sag og mølle. Det var nemlig slik at det ved forordningen om sagbruksdriften i 1688 hadde blitt bestemt at bare privilegerte sagbruk skulle ha tillatelse til å skjære for salg, og i tillegg var det slik at mengden bord hver sag fikk tillatelse til å skjære, ble fastsatt ved faste kvantumsbestemmelser. Kvantumsbegrensningen bestod til 1795, og rundt 1850 gikk det mot en oppheving av forordningen om sagbruksdriften, noe som skjedde i 1855. Da kunne også bønder fritt drive sagbruksvirksomhet. Alt dette fulgte tippoldefaren min godt med på.

– *Så da ble det «liv» i Tveitereidfossen?*

– Ja, Ole Olsen bygde både dam, sagbruk og mølle i fossen. Senere kom en korntørke og en klesstampe til. Den sistnevnte ble leid bort til farver Spirdahl i Kragerø. En klesstampe ble forøvrig brukt til å gjøre ullklær og vadmelsstoffer myke og brukelige.

– *Vi vet at de første vannsagene, oppgangssagene, i Norge ble bygd like etter år 1500, og at det i første halvpart av 1600-årene var 15 sager i drift i Sannidals- og Kragerødistriktet. Så det var vel ikke nytt med sagbruksdrift i vassdraget?*

– Nei, langt i fra. I Kammerfossvassdraget var Haugholt sag den første, sannsynligvis etablert i 1560-årene. På 1600- og 1700-tallet ble skogbruket på våre kanter en hovednæringsvei ved siden av jordbruk og husdyrhold.

– *Men Ole Olsens dambygging i elva ble det spektakkel av?*

– Ja, han kom i konflikt med trelasthandlerne i Kragerø, og det ble rettssak av det. Denne tapte Ole Olsen på alle punkter, og han ble dømt til å rive dammen, samt å betale erstatning. Det blir sagt at erstatningssummen var det dobbelte av hva han hadde gitt for hele Tveitereid gård.

– *Likevel fortsatte virksomheten?*

– Ja, Ole Olsen kjøpte også Sagøya fra Haugholt, og da hadde han hele fossen. Dammen ble av ukjent grunn stående. I en rekke år drev han tømmerdrift i Sannesskogen i Drangedal, og tømmeret ble fløtet ned til Tveitereidsaga. Fra sagbruket ble materialene kjørt med hest til Kil, der bruket hadde en egen lagerbu. Derfra ble hele skutelaster skipet til både Danmark og Holland.

– *Snart ble også sønnen, din oldefar, med på det hele?*

– Oldefar, Aasulf O. Sannes (1841-1922), flyttet ned til Tveitereid i 1860, bare 19 år gammel. Han stiftet familie og var den første som tok navnet Tveitereid. Ole O. Sannes var ofte med skutene til Århus for å selge skurlasten sin, og Aasulf var i sine yngre år med for å lære virksomheten. De fikk nok med seg mange nye inntrykk; ett var at her ble plantet trær i tunet til le, bl.a. et «lysthus» av bøk på Skjolhaugen sør for huset.

– *Etter hvert ble kanskje mølla det viktigste?*

– Ja, mølla ble veldig mye benyttet, både fra Sannidal og Drangedal. Den brant ned i 1885, men ble bygd opp igjen allerede året etter, og da større og mer moderne. Oldefar solgte fallretten i fossen til Fossekompaniet i 1899. De solgte videre til NEA i 1906. Fram til kraftverket ble bygd ved fossen i 1953-55 (som i dag eies i dag av Skagerak Kraft) drev både bestefar, Ole Aa. Tveitereid, og far, Knut Tveitereid, virksomheten ved Tveitereid mølle videre.

– *Hvordan var situasjonen under krigen 1940-45?*

– I denne tida var det, som vi vet, stor matmangel blant folk. Mange dyrket korn på små flekker, og det var hektisk aktivitet på Tveitereid mølle. Selv om det var møller både i Bamble (Tangvald) og i Drangedal (Fineid), kom folk fra hele distriktet hit til Tveitereid for å få kornet malt. Mølla gikk i perioder på 2 skift. Men som ledd i rasjoneringen var den også stengt i perio-

Tveitereidfoss med Mølle ca. 1920.

der. Den ble da plombert av lensmannen og var underlagt streng kontroll; dette fordi myndighetene ville ha kontroll med korndyrkingen for å hindre svartebørshandel. Jeg må også si at i hele denne veldig hektiske perioden under og like etter krigen var «altnuligmannen» Lars Mostad (1914-1967) uerstattelig for far både på saga og på mølla.

– *Hvor lenge varte denne hektiske aktiviteten?*

– Fram til rundt 1950. For å illustrere aktiviteten kan jeg fortelle at far bygde en egen kornbu ved siden av jernbanestoppestedet her borte. Til denne bua hadde konduktøren på toget egen nøkkel. Han låste inn kornsekker med leverandørens navnelapp på, som far hentet. Kornet ble malt, og melsekkene plassert i bua der konduktøren i sin tur hentet dem til toget og fraktet melet til sine eiere. En slik bu hadde far også satt opp ved Drangedalsveien der Tørdalsruta gikk, og der var det samme nøkkelsystem.

– *Hva skjedde da kraftverket ble bygget 1953-55?*

– Da måtte far flytte mølla, og både sagbruksvirksomhet og kornmaling gikk tilbake. Fra 1953 til 1985 ble det hele drevet elektrisk oppe ved veien der møllebygningen ligger i dag. Også da kom korn fra hele distriktet, men det ble min-

dre og mindre etter som korndyrkingen forsvant.

– *I dag ser mølla noe «tilårskommen» ut?*

– Ja, dessverre. Det ligger meg veldig på hjertet hva som kommer til å skje med mølla i framtida. Inni finnes en fullt intakt kvern fra 1885 og en rense- og skallemaskin, kjøpt 1935. En skallemaskin fjernet skallet på byggkornet. Disse to tingene burde absolutt tas vare på, selv om selve huset er dårlig. Jeg lurar på om et av bygdetunene i distriktet, Sannidal eller Drangedal, kunne være interessert i bygningen og/eller innholdet?

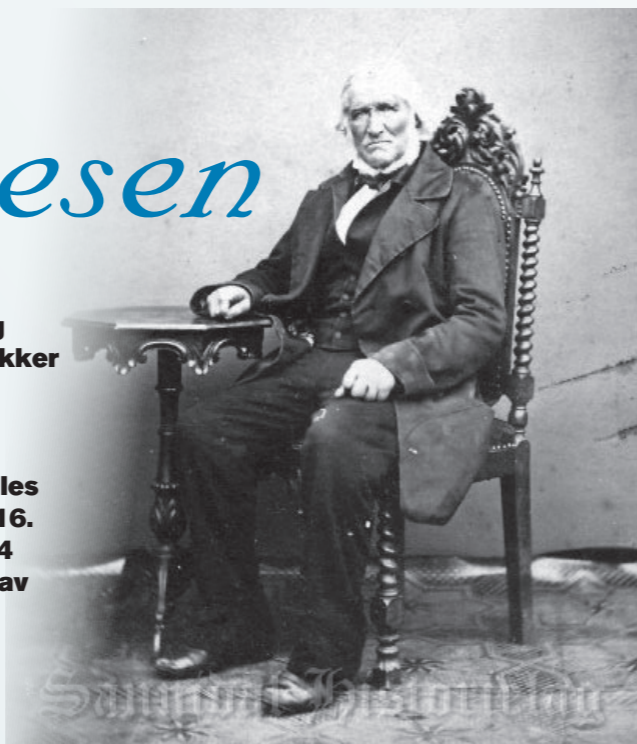
R.G.

Klokker Jens Thygesen

Klokker Jens Thygesen (1785-1869) var en kjent og respektert person i Sannidal. Hans foreldre var Klokker Thyge Wellichsen og Kirsten Jensdatter Thorsdal. Det lille, gamle huset som idag er en del av Wesselgården (tidl. A. Menstad Landhandel) skal være bygd av Jens Thygesen, og etter ham kalles plassen foran huset «Klokkertunet». Se bilde side 16. Fredrik Hougen (1820-1911) kom til Kragerø i 1844 som lærer og kirkesanger og fra hans første hefte av «Kragerøminner» tar vi med denne lille historien.

Klokker Jens Thygesen.

Fra 1802 og til 1869 var Thygesen kirkesanger i Sannidal. 67 år forrettet han altså i det samme embede på et og samme sted, hvad sannsynligvis er enestående i vårt land. Han var født den 30te august 1785 og døde den 7de april 1869, blev 17 år gammel ansatt som kirkesanger for Sannidals sogn og forrettet for siste gang på 1ste påskedag 1869.

Han nød en sjelden sterk helbred og hadde, især i sine unge år, en mere enn almindelig kraftig og tillike smukk sangstemme. Han hadde godt gehør og brukte de gammeldagse melodier på salmene. Somme av disse var rett liflige.

Der var visitasmøte i Kragerø kirke. Samlet i sakristiet var alle de innbudne og menighetsinteresserte fra Sannidal, Skåtøy og Kragerø. Under forhandlingene foreslo sogneprest Schnitler at Thygesen skulde forpliktes til for egen regning å leie lærer Peder Hansen som sin medhjelper i kirkesangen; men de tilstedeværende prestemedhjelpere fra Sannidal motsatte sig dette forslag og sa: «Thygesen synger så godt at han ingen hjelp behøver. Menigheten er vant til å høre ham og liker hans melodier best.»

Dette gjorde et meget godt inntrykk til fordel for Thygesen, som på stedet gav tilkjenne sin glede over uttalelsen. Både prosten og de andre i forsamlingen fant det lite pyntelig av presten å klandre den gamle kirkesanger. Rode, — visitatoren, — sluttet sig til medhjelpernes mening, og alt kom til å gå i sitt gamle gjenge.

Jens Thygesen var all sin dag en endefrem kar. En første juledagsmorgen kom han inn i prost Drejers gård her i Kragerø. Familien var enda ikke kommen inn i storstuen; men på bordet lå et brev fra en av prostens sønner, som da studerte i Kjøbenhavn. Det lå sammenlagt, men ikke forseglet. Om aftenen hadde familien efter å ha lest det, lagt det fra sig der. Da prostinnen kom inn i stuen, sa Thygesen ganske troskyldig: «Kristian skriver en vakker hånd, jeg har lest brevet som ligger der.»

Bukter og sund omkring Kragerø var meget fiskerike, og sommetider hadde Thygesen på sine fisketure med sig en rorskar. Denne skulde for å passe årene ha halvparten av fangsten. Når de så kom til bryggen igjen, talte Thygesen op fisken i to hauger, så der blev like mange i hver haug; men i den ene haug lå all storfisken, i den annen den mindre fisk. Etter endt optelling pekte så Thygesen på sistnente fiskehaug (småfisken) og sa til kameraten: «Nu tar du det, så tar jeg det!»

Dermed tok han med sig all storfisken, mens kameraten smilende reiste hjem med sin fangst. Det var utenkelig å protestere mot den avholdte gamle klokker; men det munnhell kom ut blandt folk, «når man skulde dele noget: «Nu tar du det, så tar jeg det, sier Thygesen».

Han var alltid enkel og naturlig i all sin tale og i hele sin fremtreden. Da Daae i 1850 kom fra Bergen til Kragerø og Sannidal, hendte det av og til når han efter endt gudstjeneste stelte sig i stand til å reise hjem igjen til Kragerø, at Thygesen kom inn i sakristiet, gned sig i hendene og sa: «Idag hadde vi en hyggelig dag!» Daae trodde det skulde være en ros over hans preken.

Men så traff det sig engang at Daae syntes han hadde holdt en meget dårlig preken, og Thygesen kom atter med sine rosende ord. Presten sa da forundret: «Synes du virkelig at det var noe ved min preken idag?» Thygesen svarte: «Å prekenen! Jeg tenker hun på de mange inntekter som falt idag.»

Siden brukte Daae når der falt gode inntekter i Kragerø kirke, småleende å uttale til mig: «Idag var det en hyggelig dag, sier klokker Thygesen.»

Thygesen skrev hurtig og hadde en grei håndskrift. Ved årsskiftet var han flere dager i trekk i sogneprestens hus og hjalp til med årsoppgjøret,

En aften kom fru Daae op på kontoret til prest og klokker, bad dem tilbords og sa: «Nu må dere komme straks!»

«Ja», sa Thygesen, «men jeg må først ut i et nødvendig ærende.» Fruen gikk sin vei; men Daae sa til Thygesen: «Du behøver da ikke si min kone alt det du vil gjøre.» Så skjønnte Thygesen at han hadde forsnakket sig.

Under Daaes virketid i Sannidal hadde Thygesen sin femtiårsdag som klokker. Den dag gav presten i en smukk varmtfølende tale ros og takk til Thygesen for hans, lange og velsignelsesrike virksomhet i kirkens tjeneste. Menigheten var meget fornøiet med hans uttalelser. Thygesen var beveget til tårer.

Det var høitidelig og gripende å høre Thygesens sang når man senket kisten ned i graven. Etterat han hadde utsunget de siste toner, foldet han sine hender og leste høit og vakkert: «Takk for all din fødsels glede, takk for ditt det gudoms ord, takk for dåpens hellig væde, takk for nåden på ditt bord, takk for dødens bittre ve, takk for din opstandelse, takk for himlen du har inne, der skal jeg dig se og finne!» Han sang ved så mangen bære og uttalte sitt «Amen» ved så mangt et barns dåp, at han nok kunde si med Simeon: «Herre nu lader du din tjener fare herfra i fred.»

Tirsdag den 13de april 1869 blev den gamle klokker begravet på Sannidals kirkegård. Han ledsagedes til sitt siste hvilested av prestene Munch, Duns og Hartwig, bygdens lensmann og ordfører og mange folk fra Sannidal. Lærere

Den gamle klokkerstua er satt i fin stand av de nye eierne av Wesselgården.

fra Sannidal, Skåtøy og Kragerø var møtt frem og sang ved hans bære og ved hans grav. Såvel i likhuset som ved graven talte prestene vakre og anerkjennende ord.

I Vestmar for 1869 står: «I sørgehuset blev sunget salmen: Med sorgen og klagen hold måte.

Sogneprest Munch talte vakre og hjertelige ord, idet han gikk ut fra skriftstedet: Megen erfaring er de gamles krone, og påviste at den hedengangne hadde gjennom sitt lange liv som familiefar, lærer, forlikelseskommissær og kirkesanger visstnok vunnet den alderens rette krone også med hensyn til den innvortes menneske, likesom han, den gråhårede olding, lenge hadde båret den i det utvortes.

Da det led mot aften, skikket Gud den gamle et varslende bud, og denne merket sig dette, ti da avskjedsstunden nærmet sig, hørte presten hvorledes den gamle sanger på sitt sykeleie uttonte sin syndsbekjennelse, hvorpå han begjærte og fikk «de gud-dommelige dråper», det Herrens legeme og blod, som rett anammet gjør den siste avskjedstime god.

Med håp om at den gamle fikk nåde til å vandre herfra i en sådan i sannhet god time, uttalte presten i eget, i menighetens, i slekt og venners navn et «Farvel» over den hedengangne.

Residerende kapellan I. Hartwig, som traff til å være på Kragerøbesøk, just som den gamle blev bortkalt, fremtrådte ved graven, jordfestet liket og skildret i alvorlige ord hvorledes den bortgangne ufortrøden og med glede virket i sin livsgjerning noget taleren under sin tiårige prestevirksomhet i Sannidals menighet med glede

Mo skole

Sannidal Historielag har overtatt Mo skole, der det foregikk undervisning i 70 år, fra 1892 til 1961.

Mo Vel har i mange år eid skolebygget og tilbød i 2012 Historielaget å overta bygningen. Vedtaket om overtakelsen ble gjort enstemmig på Historielagets årsmøte i april 2013.

Vi har sett litt på omstendighetene rundt opprettelsen av Mo skole.

Den første skoleloven i landet kom i 1739, «Forordning om Skolerne paa Landet i Norge, og hvad Klokkerne og Skoleholderne derfor maa nyde».

Av ulike grunner ble denne ordningen først satt i verk i 1777 i Sannidal. Da ble Sannidal delt inn i 6 såkalte roder (kretser): Kalstad-, Farsjø-, Langøy-, Skåtøy-, Ørvik- og Kirkeroden. Undervisningen foregikk i «omgangsskoler», der gårdene måtte ta imot skolen til fastsatte tider. Lærerne reiste altså rundt.

Denne skoleformen var, med få unntak, den herskende i Sannidal i rundt hundre år.

I 1860 vedtok Stortinget Landsskoleloven, eller «Lov om Almueskolevæsenet paa Landet», som den egentlig het. Der ble det for første gang fastslått at ungdommen skulle få såkalte borgerlige kunnskaper. Fagene ble bestemt til å være: lesing, kristendom, skriving, regning, sang og utvalgte stykker av leseboka, særlig om jordbeskrivelse, naturkunnskap og historie. Loven av 1860 påla alle barn i udelt skole å gå minst 12 uker på skolen i året, og i delte skole skulle det være minimum 9 undervisningsuker pr. år.

Det viktigste ved Landsskoleloven var imidlertid at den presiserte at faste skoler skulle være den ordinære skoletypen, og omgangsskolen

måtte bare unntaksvis brukes. Dette førte til en eksplosiv økning i antall skolebygg i landet. I 1853 gikk 82% av ungene i omgangsskoler og 18% på faste skoler. Tretten år seinere var tallene henholdsvis 22% og 78%. I samme tidsrom økte antallet fastskoler fra 419 til 4000. Og i denne utviklingen plasserte Sannidal seg pent etter hvert, spesielt utover i 1860- og 1870-årene. Da fikk bygda fast skole i Kil, Kammerfoss, Farsjø, Holtane og Kjolebrønd. I tillegg ble det fra tidlig i 1860-årene holdt skole i Kirkestua (almuestua ved kirken). I 1888 ble Kurdøl skole ferdigbygget, og Søndbø skole stod ferdig i 1892.

På samme tid ble Mo nye skole ferdigbesiktiget av Jørgen K. Rinde og Jørgen Barland. For å få bygd denne skolen hadde det imidlertid vært en del «bråk». Det hele ble satt i gang i 1888 da herredstyret påla Mo krets å betale leien for almuestua (kirkestua) som var i bruk som skole for kretsen, med kr. 40,- årlig med tilbakevirkende kraft fra 1886 av. I et kretsmøte i januar 1889 protesterte bøndene kraftig på dette, som de mente savnet enhver lovlig gyldighet. Ingen kretser betalte for skolelokaler så lenge det ikke var bygd skolehus i dem, ble det påpekt. «At

vikte påskedag, en vakker slutning på et langt liv, en slutning, som varslet om at Vårherre vilde unne den hensovede en salig opstandelse.

Under begravelsen blev salmen: Hvo vet hvor nær mig er min ende — og Vær glad, o sjel, og frykt dog ei — avsungne etter Guldbergs salmebok.»

der hidtil ikke har været reist Spørgsmaal om Skolelokales Anskaffelse, kan formentlig ikke legges Kredsen til Last,» het det i en uttalelse fra møtet. Kretsens folk ville selvfølgelig betale slik de andre kretsene hadde gjort hvis herredet ville bygge skole. Forhandlingene munnet ut i en enstemmig anmodning om snarest å sette i verk forberedelser til oppførelse av et skolehus i Mo krets.

Dette førte til at ting raskt begynte å skje. Allerede få dager etter kretsmøtet i Mo nedsatte skolekommisjonen en komite bestående av Håkon Fuglestad, Thomas Humlestad, Finbo J. Humlestad, Jørgen Barland Kiil og Nils K. Ekehaug. Disse skulle innen tre uker legge fram forslag til tomt sammen med et kostnadsoverslag. Både Torjus Øvrebø, Nils Ekehaug og John Humlestad tilbød tomter, og det ble foretatt diverse befaringer, i alt til seks ulike steder.

I oktober 1890 ble det endelige tomtevalget foretatt. Den lå på gården Øvrebøs grunn og ble bl.a. valgt fordi springvannet var sikkert der. Det ble også fastslått at spon på taket ikke var

godt nok. Huset måtte få takstein. Bygningen stod klar høsten 1892. Herredet måtte ut med kr. 700,- for å få bygd Mo skole (kretsen, herredet og amtet betalte en tredel hver til slike bygg), og representantene mente det var en bedre investering enn å sette almuestua skikkelig i stand til skolehus. Bordkledning og maling fikk skolehuset først flere år seinere.

I mange år etter oppstarten gikk de minste ungene tre år i kirkestua og de fire siste årene på Mo skole.

Hundrevis av sannidøler har opp gjennom årene fått den grunnleggende lærdommen i livet på denne skolen, men i 1961 var det slutt på undervisningen på Mo skole. Fra nyttår 1962 ble både Mo, Lindheim og Kil skoler nedlagt og ungene overført til den nye Sannidal skole ved Torsdaltjenna.

(Mer om skolevesenet i Sannidal kan man lese i boka «Skoleglimt», som ble utgitt til grunnskolenes 250-årsjubileum i 1989.) R.G.

Høstmøte 2013

Onsdag den 23.oktober kl 18.30

Sted: Sannidal samfunnshus

Foredragsholder Jimmy Åsen:
«Fra tragedie og fattigdom til et anstendig liv»

Underholdning: Gjerstad og Kragerø mannskor

Det blir som vanlig servering av smørbrød, kake og kaffe samt utlodning

Salg og historielagets bøker og årskalender 2014

Alle er hjertelig velkomne

Styret

▶ hadde erfaret, uttalte sin og menighetens takk til den gamle kirkesanger for hvad han hadde vært for dem alle her ved denne kirke, hvor hans jordiske levninger nu skulde hvile i fred.

I hvilken sum av år hadde han ikke her sjunget for menigheten og så heldig traff det sig, siste gang utsang han her opstandelsens håp nu av-

Dette er et stykke som sto på trykk i Vestmar 31. mars 1938, som Arven har fått av Jimmy Åsen. Artikkelen er gjengitt ordrett slik den var trykket. Kirkebøker er ikke åpne for søk før det har gått minst 80 år, men på en nettside som viser gravminner i Norge og Sannidal, kan vi finne at Gurine ble hele 98 år. Huset hun overtok etter foreldrene het Strømdal.

Det lakker til 90 år

**for Gurine Johnsen, Kil,
men det er det ikke mange som vil tro.**

JKil og ellers i Sannidal er det ikke mange uten de kjenner den ferme gamle damen som bor i et lite trivelig hus op i bakken i Kil, og som ennå steller inne og ute som en ungdom, enda hun er 89 år gammel. Det fyller hun i morgen 1. april.

Hun er født på Singusdal, datter av Kittil Johnsen, som senere bodde en tid på Rosland i Tørdal og ennå senere kjøpte det vesle huset i Kil, som Gurine nå eier. Gurine fulgte med foreldrene ved deres flytninger hit og dit og kom til Kil da

hun var halv voksen. Men det varte ikke lenge før hun måtte ut på egen hånd. Hun tok tjeneste hos lensmann Olsen på Menstad og flyttet med familien da denne senere bosatte sig på Bergland i Kilen. I alt i 25 år blev hun knyttet til familien, de siste år som nær uundværlig bestyrerinne for lensmann Olsens enke som senest bodde på Nygård i Kilen.

Efter 25 års tro tjeneste i en og samme familie, arbeidet hun en årrekke som leiet kokke i selskaper og tok jobber som det falt sig. Hun tjente

Gurines hus kalles Strømdal 1 og er det samme som Brattekleiv 5.

Gurine med hvit hatt sammen med flere andre utenfor inngangen til hennes hus.

BILDENE ER UTLÅNT AV ØYSTEIN PEDERSEN.

Foreldrene til Gurine, Kittil Johnsen f.1826 d.1919 og Anne Åsølsdatter f.1824 d.1912.

fra 1.50 til 2.00 kr. dagen og kom fint ut av det.

Men hjemme i Kil gikk det også an å være. Huset var ikke stort, men så var det også bare far og mor og henne. Hun dro til Kil og slo sig ned hos de aldrende foreldrene. De skulde snart komme til å trenge hennes forsorg og omhu, eftersom alderen etterhvert tok til å melde sig.

På landet er mangt å ta hendene i, og Gurine var nettopp av dem som søkte etter noe å bale med. Hun leide jord og dyrket den med adskillig fordel. Hun satte poteter og andre nyttige vekster, og så holdt hun griser og drev som en mann og vel så det. Bujordet var i mange år gjenstand for kvinnelig vinnskipelighet, og alt imellem var hun ute på leiearbeid, hva og hvor det falt sig. Og da foreldrene omsider blev gamle ute av stand til å forsørge sig selv, hadde de likevel sitt sikre underhold, og sitt lune vesle hjem i behold, takket være det energiske mennesket som var i stand til å finne utkomme hvordan det vendte sig.

Moren døde for 23 år siden, gammel og mett av dager, faren var ikke mindre enn 93 år, da

han døde for 17 år siden, godt forsørget av datteren som nådde 72 års alder før hun blev avlastet forsørgelsesbyrden, og i den alder er det mange som for sin egen del trenger støtte. Det har ikke Gurine tenkt på, og vi har all grunn til å tro at hun blev forbløffet, da folk vilde innbilde henne dette om alderstrygden, som også hun skulde ha noe av. Gurine var ikke vant til slikt.

Men å henge i sent og tidlig var hun vant til, og en av de virksomheter hun har "levet høit på", har vært å stelle for sommergjester. Hun tok dem gjerne i full pensjon, for matstell hadde vært hennes fag fra ungdommen, og stadig hadde hun fullt hus og tjente sig en skilling. Flere "faste" har bodd hos henne år etter annet, og det har ikke vært b a r e for kjøp og salg heller, for Gurine har vært en snild gammel tante for mange familier fra hovedstaden – forbindelser fra den gamle gode lensmannstiden hennes,

og disse har hatt et greit feriested hos Gurine. De siste par årene har hun holdt sig litt mer i ro, men ennå – 89 år gammel – er hun sin egen herre og steller for sig selv. Spør om hun er i vigør? Hun husker all verden, mest det som er til å le av, og hun spøker og forteller om alt som var både for kort og lenge siden.

Bare en gang har hun vært syk. Hun var i huset hos skipper Eskeland hvor moren var død. Her overtok hun et nyfødt barn og pleide det som en mor – inntil hun en dag rett og slett stupte i giktfeber som la henne på et månedlangt sykeleie. Men sykdommen satte ingen merker etter sig. Frisk og ferm så mang en ungdom kan misunne henne går hun i sitt stell den dag i dag.

Vi lykønsker dig gamle tapre Gurine. Viljen din har vært ubøielig, og strevet ditt gjennom så vel tyngre som lettere tider hviler det glans over. Gud signe dig videre innover livskvelden.

Mange gaver til Arven.

Siden forrige nummer har gavene strømmet inn til bladet. Vi i redaksjonen takker på det hjerteligste og håper givergleden er like stor framover. For enkelhets skyld skriver vi bare gavernes initialer.

T.B.200, K.O.L.200, B.J.S.100, H.W.F.200, R.J.G.100, P.B.S.100, Ø.F.300, J.F.400, B.J.D.100, P.H.300, K.T.200, A.N.150, E.S.K.200, S.T.R.200, E.Ø.100, O.L.200, A.L.S.100, K.H.100, F.K.400, G.T.H.100, I.F.D.200, G.I.B.H.100, A.N.100, B.N.F.200, G.L.200, N.E.S.200, K.A.100, G.S.300, A.M.200, K.L.200, G.K.D.150, K.K.L.100, K.H.K.300, ? 100, O.B.200, R.A.H.200, L.E.200, Å.T.100, G.Ø.200, B.E.200, I.S.J.100, T.L.100, A.J.M.300, B.S.S.50, O.N.200, S.H.200, -O.W.250, A.H.B.200, R.H.200, R.R.100, R.H.H.100, O.G.200, L.S.200, E.R.R.100, E.J.J.150, M.H.150, L.H.B.200, T.H.200, S.D.200, K.J.S.200, O.A.200, S.S.200, R.W.K.200, M.J.O.200, K.D.200, H.B.200, Ø.H.200, E.A.200, P.J.M.200, K.N.200, I.M.100, A.H.150, N.J.150, R.D.100, M.G.100, S.B.200, G.L.F.200, M.E.200, K.S.H.500, K.L.150, B.S.100, D.S.200, K.W.B.100, F.S.100, ? 200, I.K.H.128,45, O.U.100, B.S.200, K.S.200, P.T.1000, E.K.K.300, A.J.G.200, K.T.B.200, ? 200, A.J.K.500, H.A.A.150, I.L.S.200, T.R.S.100, Ø.D.300, Å.G.B.S.250, E.S.300, J.B.A.300, H.R.D.150, H.L.200, R.H.200, B.D.200, S.O.L.250, F.B.300, S.M.G.250, I.L.200, R.Ø.350, A.T.250, M.L.200, K.E.200, L.O.G.100, T.S.200, M.S.200, F.V.200, R.L.100, T.I.100, K.S.250, A.K.E.S.250, J.K.B.100, A.K.S.M.200, E.B.F.100, A.B.T.200, S.T.H.200, R.K.200, E.A.200, J.B.200, G.E.200, ? 150, P.S.100, G.L.200, J.D.A.200, J.E.S.200, ? 100, A.J.200, K.M.R.200, T.A.E.200, A.B.S.200, K.V.M.200, S.K.200, T.E.V.200, E.H.100, J.H.T.200, D.I.O.150, M.K.H.200, V.H.200, M.K.150, Ø.S.200, H.S.200, P.A.S.K.200, I.A.200, J.E.300, ? 150, G.D.200, G.E.G.200, I.W.200, G.H.300, H.D.L.150, J.S.B.100, R.A.150, A.F.100, K.S.300, I.Å.T.S.200, S.B.300, H.E.150, P.N.200, A.S.K.150, D.H.200, A.J.200, T.J.100, M.& P.L.100, M.L.100, G.K.S.300, D.H.S.150, K.A.K.100, E.H.200, J.D.A.100, S.G.150, E.H.100, K.M.K.W.200, A.E.200, A.T.L.250, P.O.K.100, E.K.N.200, M.N.N.H.200, ? 200, M.K.100, I.R.M.B.200, O.K.N.100, B.K.T.200, E.B.100, J.A.200, V.J.W.100, J.K.L.200, L.S.200, E.D.J.200, B.S.150, O.T.500, J.T.200, A.C.200, R.B.200, E.H.100, B.E.250

Show med Tom Jackie Haugen

Sannidal Samfunnshus
lørdag 14/12 kl. 19.00

Nærmere beskjed om
billetter kommer senere,
eventuelt: Se plakater og
annonse i avisa.

Årskalenderen 2014

Flott kalender med gamle bilder fra distriktet selges på
Amfi Kragerø 21/11, 28/11, 30/11, 12/12 og 14/12.

Den selges også på
høstmøtet og
på Sannidal Landhandel.

Takk til alle sponsorene
som er med på å gjøre disse
utgivelsene mulig!

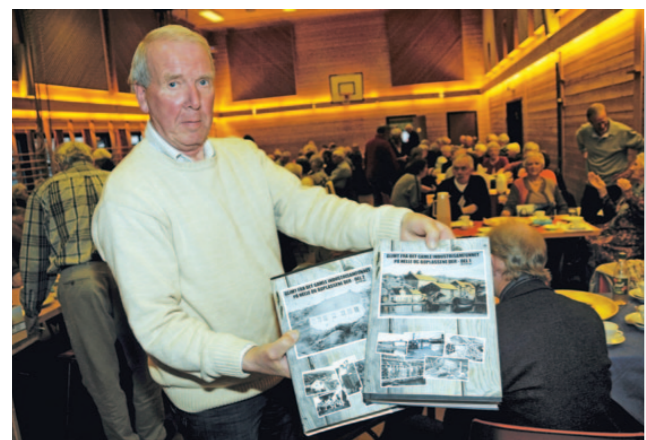

Referat fra årsmøtet 17/4-13

Det var nærmere 160 personer tilstede da historielaget avholdt sitt årsmøte i april. Det kan man trygt si er full sal. Etter den vanlige velkomsten, var det menighetskoret "Laudate" som åpnet kvelden med et par sanger. Årsreferat og årsregnskap ble gjennomgått og godkjent uten innvendinger. Regnskapene viser en god økonomi. Det ble også bestemt at historielaget overtar Mo skole fra Mo Vel, der det skal velges en egen komité til å jobbe med den saken. Valget for øvrig er som regel en smal sak i historielaget, det blir som oftest gjenvalg på de fleste. Resultatet gjengis senere på siden. Liv Grønåsen valgte å gå ut av redaksjonskomiteen for Arven etter 30 år som økonomistyrer. Det er en innsats det står respekt av.

En god kaffepause må til, det ble solgt lodder for 16 000 kroner, og det rettes stor takk til mottatte gevinster fra Sverre Barland, Sannidal Landhandel, Resconsult AS og Lift og Maskinutleie AS v/Lars Børre Lofthaug.

Etter pausen holdt Kristen Flaten fra Gjerstad Historielag et interessant foredrag om Egelands Jernverk, som var et av de tre jernverkene i Agder som ble satt i drift. De to andre var Nes og Froland. I Sannidal hadde vi Mørland verk. Det var et begrep som het Circumferens. Det betyr at for et visst område rundt disse verkene hadde eierne spesielle rettigheter, blant annet til råstoffer og rett til å starte ny virksomhet. Circumferensen til Egeland Jernverk innebar Brødsjø,

Mo, Kil, Leivann og hele Søndeled. Egeland fikk Kongens privilegium i 1707, det vil si rett til å drive. Christian Albert Ginheimer fra Drammen het mannen som startet i 1707. Da ble det først støpt ovner av støpejern eller rujern, det ble også eksportert jern og ferdige ovner til Danmark. Fra 1714 ble stål tatt i bruk til ovnene. I 1720 overtok Ellef Thommesen fra Arendal drifta til 1739, deretter hans tre sønner Hans, Peder og Nils Ellefsen til 1799. Så kom Henrik Carstensen fra Risør inn i bildet. Han var "Eidsvollmann", søkkrik, og la under seg nesten hele Gjerstad og mye av Søndeled. Han førte en gang en rettsak mot Sannidal, som hadde sendt protest til kongen i København da Carstensen ville anlegge "hammer" i Kammerfosselva. Det ble slått fast at dette området tilhørte Circumferensen østover mot Frierfjorden. Carstensen prøvde å flytte hammeren fra Verket til Søndeled, men det gikk ikke. Han fikk også utstedt kaperbrev, det vil si; kapere hadde rett til å ta fiendtlige handelsskip til fange under en krig. Uten kaperbrev var dette sjørøveri og medførte selvsagt straff. Han døde ugift i 1835, da overtok nevøen Carsten Henriksen. Han var utdanna og eier av Søndeledgården, som da hadde fått en anseelig størrelse, takket være onkelen. Carsten Henriksen var en annen type. Det var han som bygde "Gata", en rekke med arbeiderboliger knyttet til Verket. Han døde i 1852, da ble det Nes Jernverk som overtok Egeland. Henrik Carstensen hadde eget brenneri og det var enkelt å få tak i akevitt. Men da Aall kom inn i bildet via Nes, ble alkohol forbudt.

Egelands Verk lå under Gjerstad, men ble overført til Søndeled, da det var kortere vei til utskiping og handel for øvrig. I 1884 gikk Verket konkurs. Mange dro til USA, mens en del fikk arbeid ved Kragerø Jernstøperi. Her ble nevnt spesielt filhugger Gustav Fredrik Lindkvist, som flytta fra Verket og starta sin egen bedrift i Kragerø.

Gjerstad kommune kjøpte hele Verket med boliger i 1886, og i løpet av 2 år var lånet tilbakebetalt. Da kommunen overtok, ble de arbeidsføre

som var igjen, sendt ut i issjau. I 1889 ble det startet ny industrivirksomhet der, da Egelands Verk Træsliperi, dette var i drift til 1916. I 1912 ble det startet husmorskole der, og fram til den ble nedlagt i 1927, var hele 550 jenter uteksaminert derfra. Kristen Strat kjøpte da eiendommen. I 1916 ble skolen flyttet til Søndeled, den ble bygd på Verket i 1839, full skole med lærer. Det var også fattighus der.

Egelands verk bidro til god vekst i området i mange år. Mange kom fra andre kanter av landet, også Danmark, Tyskland og Sverige med sine kunnskaper (filhuggere, smeder, formere osv.) og stiftet familier der. Bøndene ble pålagt å levere tømmer til kullproduksjon – mot betaling, men ofte var det i form av varer, dette ga kanskje ikke alltid så god uttelling.

I dag er alle arbeiderboligene på Verket restaurert og i privat eie. I forvalterboligen fra 1733 er alle originale Egelandsovner, en fra Lindfjell datert 1778. Flott at noen tar vare på historien.

"Laudate" rundet av kvelden med to sanger før trekningen og vel hjem-hilsningen.

Følgende personer ble valgt til styret:

Leder:	Kjell Ove Heistad	Gjenvalgt
Nestleder:	Torgunn Sunde	Gjenvalgt
Kasserer:	Karen Bratlid	Ikke på valg
Sekretær:	Ernst Kalseth	Gjenvalgt
Styremedlem:		Knut Rinde
Ikke på valg		
Varamedlem	Olav Tveitereid	Gjenvalgt
Varamedlem	Inger Kristine Bratland	Gjenvalgt
Varamedlem	Ruben Hofslie Eikeland	Gjenvalgt

Følgende personer ble valgt til bygdetunkomiteen:

Leder:	Petter W. Baann	Gjenvalgt
Medlemmer:	Knut Asbjørn Skarvang	Gjenvalgt
	Torstein Lofthaug	Gjenvalgt
	Kjellfrid Enggrav	Gjenvalgt
	Kari Nyland	Gjenvalgt
Varamedl.:	Per Tangen	Gjenvalgt
	Ole Einar Nyland	Gjenvalgt
	Isak Wåsjo	Gjenvalgt

Følgende personer ble valgt til festkomiteen:

Medlemmer:	Judith Johansen	Gjenvalgt
	Marit Skarvang	Gjenvalgt
	Lisbeth Lønne	Nyvalgt
	(erstatter Frøydis Larsen)	
	Elfrid Fjellheim	Gjenvalgt
	Ruben Hofslie Eiekeland	Gjenvalgt
	Hjørdis Lloyd	Nyvalgt
	(erstatter Anne Sofie Aardalen)	
	Lars Tore Lien	Gjenvalgt
	Petter W. Baann	Gjenvalgt
Varamedl.:	Sonja Skarvang	Gjenvalgt
	Jørgen Eikehaug	Gjenvalgt
	Anne Sofie Aardalen	Nyvalgt
	(erstatter Hjørdis Lloyd)	

Redaksjonskomite for Arven:

Medlemmer	Ragnar Grønåsen	Gjenvalgt
	Anne Sofie Aardalen	Gjenvalgt
	Ove Bertelsen	Gjenvalgt
	Gunnar Aabøe	Gjenvalgt
	Inger Kristine Bratland	Nyvalgt
	(erstatter Liv Grønåsen)	

Grendemenn:

Mo	Randi Eikehaug	Gjenvalgt
Mo	Asbjørn Tonstøl	Gjenvalgt
Kjølbrønd	Aud Lien	Gjenvalgt
Farsjø	Anne Sofie Aardalen	Gjenvalgt
Refsdalen	Knut Rinde	Gjenvalgt
Holtane	Sigrid Tveitereid	Gjenvalgt
Holtane	Inger Lise Wåsjo	Gjenvalgt
Kil	Marit Halvorsen	Gjenvalgt
Kil	Jan Kilen	Gjenvalgt
Vadfoss	Jørn Paus	Gjenvalgt
Vadfoss	Jorunn Aarø	Gjenvalgt
Helle	Sigrid Solbakken	Gjenvalgt

Revisorer har vært Greta Muller og Bjarne Lien og begge ønsket ikke gjenvalg og ble erstattet av Olav Steinar Bråtane og Anne Karin Lien.

Valgkomiteen har bestått av Bjarne Lien, Marit Halvorsen og David Lloyd. David Lloyd ønsket ikke gjenvalg og ble erstattet av Alfred Eikehaug.

AS/Ernst K • Foto Ernst K.

ÅPEN DAG/MARKEDSDAG

på Bygdetunet

Den 21. juli ble det holdt åpen dag/markedsdag på Bygdetunet. I alle husene var det aktivitet, der det ble vist gamle teknikker på forskjellige ting. Det var lefsebaking, veving, misjonsforening, kniplingsarbeid, malerier, trearbeid og mye mer. Historielaget hadde invitert folk til å stille ut og gjerne selge av egen produksjon. Det ble solgt rømmegrøt, vafler, kaffe og pølser, noe for enhver smak. Vilde Moen fra Sannidal stilte opp på scenen og sang for et lydhørt publikum, noe også Drangedal Trekkspillklubb fikk oppleve. Det ble ekstranummer på ekstranummer. Folk kosa seg, trofaste satt de i varmen og prata. Om handelen gikk så bra for de som hadde noe å selge, er ikke sikkert, men nå var det et prøveår i år, og det er meningen at det skal prøves igjen neste år. Grøten gikk i alle fall unna. AS

Bildet her viser besøkende Pat og Allen Masters fra USA som elsker bygdetunet og den åpne dagen. De prøvde også rømmegrøt for første gang denne dagen. Allen prøver her et av dagens mange kjøp, et strikket pannebånd. Blir nok ansett som siste mote «Over There»

Foto: Ernst K.

Returadresse:

Sannidal Historielag

Adr.: Gunnar Aabø
Solstadbakken 16
3766 Sannidal

Klokkertunet

Kiil pr. Krgerø.

Bildet er trolig tatt ca 1900 og viser husene ved "Klokkertunet" i Kil, som er plassen foran dagens Wesselgården.

«ARVEN» UTGIS AV SANNIDAL HISTORIELAG

www.sannidalthistorielag.no

Redaksjonskomité:

Ragnar Grønåsen tlf. 35 99 22 16

Anne Sofie Aardalen tlf. 35 98 79 56

Ove Bertelsen tlf. 35 99 03 74

Gunnar Aabø

Kasserer:

Inger Kristine Bratland tlf. 97 77 48 40

«Arven»'s

bankgirokontonr.: 2655.60.82854

*Husk å melde fra til redaksjonskomiteen ved den minste adresseforandring.
Det ligger eksemplarer av Arven hos Sannidal Landhandel.*